

УДК 351.74

DOI <https://doi.org/10.32840/1813-3401-2019-3-42>

К. В. Малишев

кандидат юридичних наук, асистент кафедри права та правоохоронної діяльності
Державного університету «Житомирська політехніка»

О. О. Хробуст

здобувач кафедри економічної безпеки,
публічного управління та адміністрування
Державний університет «Житомирська політехніка»

СУТНІСТЬ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ОБ'ЄКТУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Забезпечення національної безпеки кожної держави є однією із основних проблем сучасності. Центральне місце у забезпеченні національної безпеки займає охорона громадського порядку. Провідна роль охорони громадського порядку відводиться правоохоронній діяльності, метою якої є охорона суспільних відносин. Правоохоронна система держави є особливим напрямком державного управління, адже від ефективності та результативності першої залежить безпека соціальних систем та рівень громадського порядку в суспільстві. У сучасному світу правоохоронну діяльність вважають особливим видом соціальної діяльності держави, який в першу чергу визначений об'єктивною необхідністю впливу на суспільні відносини та є втілений у процесі функціонування правоохоронних органів, робота яких спрямована на попередження, запобігання правопорушенням, а також застосовування до осіб, котрі порушили законодавство, громадського впливу або державного примусу. Виконання державних функцій стосовно свого народу, є основним напрямом діяльності, спрямованої на просування соціальних прав суб'єктів суспільства. Тому перед державою стоїть одне з основних завдань: забезпечення реалізації прав громадян на свободу, безпеку та власність. Тематика, пов'язана з правоохоронною діяльністю, була і є предметом численних наукових досліджень у вітчизняній та закордонній юриспруденції, що зумовлено її актуальністю, пов'язаністю з безпекою індивіда, а також практичною значимістю. Застосувавши системний підхід до дослідження проблем державного управління в сфері правоохоронної діяльності комплексно підійшли до складових правоохоронної системи. У статті було досліджено мету, функції, ознаки та суб'єкти правоохоронної діяльності, оскільки вони є теоретичним підґрунтям розвитку державного управління в сфері правоохоронної діяльності. Детальний аналіз зазначених складових правоохоронної системи дав можливість визначити порядок здійснення, ефективність, спрямованість та причинність правоохоронної діяльності. Було визначено сутність правоохоронної діяльності як об'єкту державного управління.

Ключові слова: правоохоронна діяльність, державне управління, мета правоохоронної діяльності, функції правоохоронної діяльності, ознаки правоохоронної діяльності.

Постановка проблеми. Для забезпечення та зміцнення правопорядку та законності в державі необхідно з'ясувати сутність правоохоронної діяльності та вийти за межі нормативного підходу праворозуміння. Така необхідність зумовлена сучасним етапом розвитку національної державності та досягненнями юридичної науки у сфері правоохоронної діяльності. Дане поняття на сьогодні перебуває у стадії наукової розробки. Тому аналіз поняття та сутності правоохоронної діяльності, механізмів її здійснення, визна-

чення перспективних напрямів її вдосконалення є актуальним завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній юридичній літературі можна знайти чимало точок зору на визначення сутності та змісту правоохоронної діяльності. Варто звернути увагу на дослідження таких вітчизняних вчених як О.Л. Соколенко, Т.М. Шамба, Б.М. Гук, Й.І. Горінецький, М.І. Копетюк, В.М. Дубінчак, О.В.Негодченко, О.В. Тюріна, О.С.Захарова, В.Я. Карабань, В.С. Ковальський, В.Т. Маляренко та ін. Варто зауважити,

що сьогодні перед науковцями постають якісно нові виклики та завдання, які в свою чергу вимагають системного та комплексного вивчення проблеми.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення сутності правоохоронної діяльності як об'єкту державного управління.

Виклад основного матеріалу. Визначення терміна «правоохоронна діяльність» досі залишається дискусійним моментом. Вчені не прийшли до єдиної думки щодо переліку елементів системи правоохоронних органів, що, на нашу думку, вимагає самостійного наукового розв'язання цієї проблеми.

Щоб дати характеристику терміну «правоохоронна діяльність», слід пам'ятати, що вчені вкладають у цей термін різне значення. Ці значення містять досить часто обмежений зміст.

І хоча термін «правоохоронна діяльність» досить часто зустрічається в сучасній юридичній літературі, втім, у правовій науці не вироблено єдиного підходу до визначення цього поняття та його ознак, що призводить до численних дискусій із цього приводу. Ускладнюється ситуація із відсутністю законодавчо затвердженого поняття «правоохоронна діяльність».

Слід констатувати, що термін «правоохоронна діяльність» і поняття, що ним позначається є порівняно молодими. Вони введені в юридичний обіг всього лише наприкінці 50-х - початку 60-х рр. минулого століття. Виходячи з цього, на думку К.Ф. Гуценка, можна пояснити той факт, що поняття «правоохоронна діяльність» ще не досконало вивчене й на сьогоднішній день у правовій науці не вироблено єдиного підходу до визначення терміну «правоохоронна діяльність» [3].

Для вирішення поставленого завдання необхідно уточнити поняття «правоохоронна діяльність». У досліджуваному понятті виокремимо наступні складові: «діяльність», «охорона» та «право».

У Словнику української мови – охорона визначається як дія за значенням охороняти; спеціальна служба, що охороняє, оберігає що-небудь [9].

Закон України «Про охоронну діяльність» визначає охоронну діяльність як надання послуг з охорони власності та громадян [5].

Слово «діяльність» визначається як застосування своєї праці до чого-небудь; праця, дії людей у якій-небудь галузі; робота, функціонування якоїсь організації, установи, машини і т. ін.; виявлення сили, енергії чого-небудь [9].

Ключовим показником є визначення поняття «право». Згідно законодавства право визначається як здійснювана державою форма законодавства, залежна від соціального устрою країни. Визначеннями поняття «право» згідно словника є система встановлених, або санкціонованих державою загальнообов'язкових правил (норм) поведінки, що виражають волю пануючого класу (в експлуаторському суспільстві) або всього народу (в соціалістичному суспільстві); обумовлена певними обставинами підстава, здатність, можливість робити, чинити що-небудь, користуватися чим-небудь [9].

У сучасній юридичній літературі можна знайти дуже багато точок зору визначення сутності та змісту правоохоронної діяльності. Так, професор Т.М. Шамба розглядає цей вид діяльності у вузькому і широкому розумінні. У вузькому значенні правоохоронна діяльність тлумачиться як безпосередня охорона встановленого законом порядку суспільних відносин, тобто боротьба з правопорушниками шляхом притягнення винних до юридичної відповідальності. У широкому розумінні – не тільки безпосередня охорона сформованих суспільних відносин, але й підтримка та зміцнення правопорядку, створення позитивних умов для безперешкодної реалізації всіма суб'єктами своїх прав і обов'язків [11].

На думку Й.І. Горінецького доцільно виділити видову класифікацію правоохоронної діяльності на онові суб'єктивно-об'єктивного критерію, що поділяє на такі види, як: правосуддя; забезпечення конституційної законності; прокурорська діяльність, у тому числі нагляд за додержанням законів; поліцейська діяльність (виявлення і розслідування злочинів, кримінальне переслідування); адміністративно-юрисдикційний контроль (контроль виконавчої влади); надання юридичної допомоги індивідам та організаціям; надання охоронних послуг населенню [2]. Виходячи з результатів дослідження, науковець вважає поліцейську діяльність частиною правоохоронної діяльності та зводить до виявлення і розслідування злочинів, що є виключно компетенцією державних органів.

Так, С.Л. Лонь вважає, що «правоохоронна діяльність — це така, передбачена чинним законодавством, державна або санкціонована державою діяльність, спрямована на охорону та захист прав громадян, юридичних осіб та держави та забезпечення виконання ними своїх обов'язків, що здійснюється, як правило, у певному процесуальному порядку спеціально

уповноваженими на те особами та пов'язана із застосуванням законних заходів державного примусу» [8].

У свою чергу, В.М. Дубінчак стверджує, що правоохоронна діяльність є активною формою поведінки уповноважених суб'єктів з можливістю застосування встановлених законом примусових засобів, що націлена на охорону та захист (відновлення, профілактику порушень) прав, свобод і законних інтересів осіб, та реалізує правоохоронну функцію держави [4].

Дослідивши думки багатьох науковців, ми виявили, що в основі більшості визначень закладено наявність державних і недержавних суб'єктів правоохоронної діяльності. Більшість авторів переконують, що правоохоронна діяльність може здійснюватися як державою, її органами і посадовими особами, державними організаціями, так і недержавними структурами.

Для того, щоб дати власне визначення поняттю «правоохоронна діяльність» необхідно детальніше дослідити її мету, функції та суб'єкти.

Зазначені вище компоненти більшою мірою визначають порядок здійснення, ефективність, спрямованість та причинність правоохоронної діяльності, а також дозволяють говорити про існування певної правоохоронної системи, що нагадує цілий комплекс різних теоретичних напрямів осмислення явища, є комплексним уявленням про предмет розгляду.

Варто звернути увагу на ч. 2 ст. 3 Конституції України, яка закріплює: «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [6]. Іншими словами у зазначеній статті наголошується на беззаперечному та неухильному виконанні приписів усіма державними органами.

Погоджуємося з думкою Ю. Ведернікова, що завдяки реалізації мети правоохоронної діяльності досягається відповідний соціальний ефект, забезпечуються суспільні та державні інтереси. Ця теза підтверджується міжнародними процесами, що відбуваються в сучасному світі і носять чітко виражений антропоцентричний характер. Крім цього, для ефективної охорони прав та свобод, безпеки людини в державі мають бути забезпечені конституційний лад, суверенітет і територіальна цілісність, економічна та інформаційна безпека країни в цілому. Вказані положення слід вважати основними

орієнтирами при з'ясуванні мети та завдань правоохоронної діяльності, оскільки в них чітко позначені ті цінності, що повинні охоронятися. Автор вбачає мету правоохоронної діяльності в реалізації:

- охороні прав і свобод людини й громадянина;
- забезпеченні громадського порядку та громадської безпеки;
- підтриманні правопорядку;
- втіленні в життя принципу верховенства права [1].

Загалом, метою правоохоронної діяльності є забезпечення та підтримання правопорядку у суспільстві та державі, а також охорона прав, свобод та законних інтересів громадян. Іншими словами, аксіологічна цінність правоохоронної діяльності полягає у забезпеченні реалізації розпоряджень норм права всіма суб'єктами права, охороні права, забезпеченні верховенства права в суспільстві.

Крім того, для досягнення мети правоохоронної діяльності слід згадати і її об'єкти. Як об'єкт виділяється правопорядок, який являє собою якесь поле, на якому відбуваються основні правові події: формуються, застосовуються правові норми, зазнають зміни тощо. Це, по суті, те, на що спрямовані конкретні дії правоохоронців у повсякденному житті.

Об'єктами правоохоронної діяльності держави є багато різновидів життєвого устрою суспільства та держави на базі осмислено встановленого правопорядку: світовий та регіональний порядок, державний порядок, громадський порядок, порядок управління.

На нашу думку, доцільно окремо звернути увагу на головні ознаки правоохоронної діяльності. Кучук А.М. визначає ознаки правоохоронної діяльності і розкриває їх зміст. Автор акцентує, що вказані ознаки правоохоронної діяльності слід розглядати в їх сукупності, й лише тоді, коли вони всі притаманні певному виду діяльності, діяльність можна вважати правоохоронною. Вказується, що до ознак правоохоронної діяльності слід віднести такі:

- 1) спрямованість на охорону прав і свобод людини, законності та правопорядку, усіх врегульованих правом суспільних відносин;
- 2) реалізується на підставі та відповідно до закону і, переважно, у відповідній процесуальній формі;
- 3) при її здійсненні застосовуються, як правило, правові засоби;

4) здійснюється спеціально уповноваженими суб'єктами на професійній основі [7].

Відомий науковець Р.Я. Шай виділяє наступні ознаки правоохоронної діяльності:

– це діяльність, спрямована на охорону права від будь-яких порушень;

– вона може здійснюватися не в будь-який спосіб, а лише через застосування нормативно-правових актів;

– ця діяльність має відповідати приписам матеріального закону, відхилення від цієї норми вважається незаконним;

– реалізується з дотриманням законодавчо встановлених процедур, порушення яких тягне за собою визнання рішення незаконним;

– безпосередньо пов'язана із застосуванням примусу стосовно осіб, які порушують право;

– реалізується спеціально уповноваженими на те органами, основу яких становлять професійно підготовлені службовці [10].

Юзікова Н.С. вказує на наступні ознаки правоохоронної діяльності:

– владний характер захисту суспільних відносин компетентними органами;

– визначеність діяльності у регламентованих законом процедурних межах і формах;

– можливість застосування заходів державного примусу;

– здійснення правоохоронної діяльності спеціально уповноваженими державою органами, які комплектуються кваліфікованими фахівцями, переважно юристами [12].

Автор особливо акцентує увагу на першій ознаці правоохоронної діяльності. Ми погоджуємось з думкою науковця, що правоохоронна діяльність виходить за межі охоронних норм права та охоронних правовідносин на що вказують й інші науковці. Варто відмітити, що в більшості випадках діяльність правоохоронних суб'єктів спрямована на припинення правопорушень та притягнення винних до юридичної відповідальності за свої протиправні дії. Вважаємо, що одним з основних напрямів правоохоронної діяльності має бути профілактика протиправної поведінки особи, що не може бути обмежена лише правоохоронними відносинами.

Суб'єктами правоохоронної діяльності держави виступають багато різних структур державного апарату, що належать до різних гілок влади та видів державної діяльності.

Функціями правоохоронної діяльності вважаємо основні напрями діяльності правоохоронних органів. Дані функції характеризуються

чітким розподілом компетенції правоохоронних органів. Діяльність останніх відбувається за основними напрямками, що визначаються функціональним розподілом та наявністю спеціалізації правоохоронних органів. Усі функції є взаємопов'язаними та взаємозалежними.

До функцій правоохоронної діяльності можемо віднести наступні:

– оперативно-розшукова діяльність;

– розслідування кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення;

– охорона громадського порядку та громадської безпеки;

– надання правової допомоги;

– контроль за переміщенням людей, транспортних засобів, товарів та інших предметів чи речовин через державний і митний кордони; нагляд і контроль за виконанням законів.

– розвідувальна діяльність; виконання вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов та приписів органів досудового слідства й прокуратури.

На основі проведеного дослідження, під правоохоронною діяльністю пропонуємо розуміти правомірну діяльність держави, що має за мету забезпечення правопорядку у суспільстві, а також охорону прав, свобод та законних інтересів громадян.

Висновки. В результаті реалізації правоохоронної діяльності досягаються суспільна згода та стабільність у цивільному суспільстві, створюються необхідні умови для забезпечення гідного та безпечного існування кожної конкретної особи у тому числі і громадянського суспільства загалом. Ідентифікація сутності правоохоронної діяльності є основою розробки результативних та суспільно-значимих реформ, які дозволять підвищити ефективність правоохоронної діяльності та забезпечити довіру до правоохоронних органів з боку суспільства.

Список використаної літератури:

1. Ведерніков Ю.А. Правоохоронна діяльність в Україні: теретико-правовий аспект: монограф. / Ю.А. Ведерніков, А.М. Кучук. К., 2009. С. 81.
2. Горінецький Й.І. Правоохоронна функція держав Центральної Європи: теоретичні та практичні аспекти: дис... канд.юр.наук. Національна Академія внутрішніх справ України.2005 р. 203 с.
3. Гуценко К.Ф., Ковалев М.А. Правоохранительные органы: учеб. для студ. юрид. вузов и фак. / под ред. К.Ф. Гуценко; изд. 5-е, перераб. и доп. Москва: Издательство «Зерцало», 2000. 400 с.

4. Дубінчак В.М. Сутність правоохоронної діяльності. Правова держава. 2007. Вип.18. С.577-583.
5. Закон України «Про охоронну діяльність» від 22.03.2012 № 4616-VI.
6. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
7. Кучук А.М. Теоретико-правові засади правоохоронної діяльності в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Київ, 2006. 22 с.
8. Правоохоронні органи: підручник для вузів/за ред. В.П. Божьова. 4-те вид., перероб. та дод. М: Юрайт, 2012. С. 24.
9. Словник української мови: в 11 томах. — Том 5, 1974. — Стор. 824.
10. Шай Р. Я. Правоохоронна функція правової держави : теоретико-практичні аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Нац. ун-т «Львів. політехніка». Львів, 2012. 18 с.
11. Шай Р.Я. Природа та сутність правоохоронної діяльності. Наше право. 2014. № 5. С. 10-16.
12. Юзікова Н. С. Судові та правоохоронні органи України: Навчальний посібник. Вид. четверте, перероб. і допов. К.: Істина, 2006. 320 с.

Malyshev K. V., Hrobust O. O. The essence of law enforcement activity as an object of public administration

Ensuring the national security of each state is one of the main problems of our time. Central to ensuring national security is the protection of public order. The leading role in the protection of public order is given to law enforcement activities, the purpose of which is to protect public relations. Law enforcement of the state is a special area of public administration, because the effectiveness and efficiency of the first depends on the security of social systems and the level of public order in society. In the modern world, law enforcement is considered a special type of social activity of the state, which is primarily determined by the objective need to influence public relations and is embodied in the functioning of law enforcement agencies, whose work is aimed at preventing, preventing crime and applying to violated the law, public influence or state coercion. Performing state functions in relation to its people is the main direction of activities aimed at promoting the social rights of society. Therefore, the state faces one of the main tasks: ensuring the realization of citizens' rights to freedom, security and property. Topics related to law enforcement have been and are the subject of numerous scientific studies in domestic and foreign jurisprudence, due to its relevance, related to the security of the individual, as well as practical significance. Applying a systematic approach to the study of public administration problems in the field of law enforcement comprehensively approached the components of the law enforcement system. The article examines the purpose, functions, features and subjects of law enforcement, as they are the theoretical basis for the development of public administration in the field of law enforcement. A detailed analysis of these components of the law enforcement system made it possible to determine the procedure, effectiveness, direction and causality of law enforcement activities. The essence of law enforcement as an object of public administration was defined.

Key words: law enforcement activity, public administration, the purpose of law enforcement, law enforcement functions, signs of law enforcement.